

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA KORXONALAR DIVERSIFIKATSIYASI: ZAMONAVIY MEXANIZMLAR, STRATEGIYALAR VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Egamberdiyev Muzaffar Farmonqul o'g'li
Alfraganus University dotsenti, PhD, dotsent

Annotatsiya. Ushbu maqolada raqamli texnologiyalar asosida korxonalar diversifikatsiyasining mazmuni, uning samaradorligini oshiruvchi zamonaviy mexanizmlar hamda raqamli transformatsiya sharoitida qo'llaniladigan strategiyalar tahlil qilinadi. Shuningdek, diversifikatsiya jarayonining istiqbollari, korxonalarning innovatsion rivojlanishida sun'iy intellekt, big data, IoT, raqamli platformalar va bulutli texnologiyalarning roli yoritiladi. Tadqiqot natijalari korxonalarning barqaror o'sishiga erishish uchun raqamli diversifikatsiyaning strategik ahamiyatini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: raqamli iqtisodiyot, diversifikatsiya, raqamli transformatsiya, sun'iy intellekt.

Аннотация. В данной статье анализируется содержание диверсификации предприятий на основе цифровых технологий, современные механизмы повышения ее эффективности, а также стратегии, применяемые в условиях цифровой трансформации. Также будут освещены перспективы процесса диверсификации, роль искусственного интеллекта, больших данных, Интернета вещей, цифровых платформ и облачных технологий в инновационном развитии предприятий. Результаты исследования показывают стратегическую важность цифровой диверсификации для достижения устойчивого роста бизнеса.

Ключевые слова: Цифровая экономика, диверсификация, цифровая трансформация, искусственный интеллект.

Annotation. This article analyzes the content of enterprise diversification based on digital technologies, modern mechanisms for increasing its effectiveness, as well as strategies applied in the context of digital transformation. The prospects of the diversification process, the role of artificial intelligence, big data, the Internet of Things, digital platforms and cloud technologies in the innovative development of enterprises will also be highlighted. The results of the study show the strategic importance of digital diversification to achieve sustainable business growth.

Keywords: Digital economy, diversification, digital transformation, artificial intelligence.

Kirish. Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi global biznes muhitini tubdan o'zgartirmoqda. Korxonalar raqamli texnologiyalarning ta'siri ostida o'z faoliyat yo'nalishlarini kengaytirib, yangi bozor segmentlariga kirib bormoqda. Bunday sharoitda diversifikatsiya — korxonaning uzoq muddatli barqarorlikka erishish, risklarni kamaytirish va yangi imkoniyatlarni ishga solishning asosiy

vositasiga aylanmoqda.

Raqamli texnologiyalar, xususan sun'iy intellekt (AI), katta ma'lumotlar tahlili (Big Data), Nesnalar interneti (IoT), robototexnika, blokcheyn, bulutli servislar, raqamli platformalar va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari korxonalarga diversifikatsiya jarayonini yanada samarali amalga oshirish imkonini yaratmoqda. Bozordagi talabning o'zgaruvchanligi va raqobatning kuchayishi sharoitida korxonalarining mavjud biznes modelini qayta ko'rib chiqish va raqamli innovatsiyalarga asoslangan yangi yo'nalishlarni joriy etishi zarur bo'lmoqda.

Tadqiqotning maqsadi — raqamli texnologiyalar asosida korxonalar diversifikatsiyasining mexanizmlari, qo'llaniladigan strategiyalar va kelajak istiqbollarini ilmiy tahlil qilishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi. Diversifikatsiya nazariy asoslari Diversifikatsiya klassik iqtisodiy nazariyalarda risklarni kamaytirish va barqaror o'sishni ta'minlash mexanizmi sifatida ko'rib chiqilgan. Ansoff (1957) diversifikatsiyani korxonaning yangi mahsulot yoki yangi bozorga kirib borish strategiyasi deb ta'riflaydi. Porter (1990) diversifikatsiyaning raqobat ustunligi yaratishdagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Raqamli iqtisodiyotning korxonalar faoliyatiga ta'siri. Brynjolfsson va McAfee (2014) raqamli texnologiyalar iqtisodiy o'sishning yangi avlodi va innovatsion biznes modellarini shakllantirayotganini ko'rsatadi. Mahsulotlar raqamlashtirilgani sayin korxonalar yangi xizmat turlarini rivojlantirish, mavjud jarayonlarni optimallashtirish va bozor talabiga moslashish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Raqamli diversifikatsiya mexanizmlari bo'yicha ilmiy qarashlar So'nggi tadqiqotlar (Kotler, 2021; Deloitte Digital Report, OECD 2023) quyidagi raqamli mexanizmlarni ajratadi:

- **Big Data analitikasi** asosida yangi bozor segmentlarini aniqlash
- **Sun'iy intellekt** orqali jarayonlarni avtomatlashtirish
- **Platformaviy iqtisodiyot** (marketplace, ekotizimlar) orqali xizmatlarni kengaytirish
- **IoT texnologiyalari** asosida mahsulot qiymatini oshiruvchi xizmatlar yaratish
- **Fintech xizmatlari** orqali moliyaviy oqimlarni diversifikatsiya qilish

Bu mexanizmlar korxonalar diversifikatsiyasini tezlashtiruvchi va aniq maqsadga yo'naltirilgan strategiyalarni shakllantiruvchi asosiy omillar sifatida e'tirof etiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Tadqiqot quyidagi metodlar asosida amalga oshirildi: Komparativ tahlil. Raqamli texnologiyalarni joriy etgan va etmagan korxonalar diversifikatsiya samaradorligi qiyoslandi. Kontent-tahlil. Ilmiy maqolalar, xalqaro tashkilotlar (OECD, WEF, UNDP) hisobotlari mazmunan tahlil qilindi. Iqtisodiy-statistik tahlil. 2020–2024 yillar davomida korxonalar raqamli investitsiyalari, daromad strukturasidagi o'zgarishlar, onlayn savdo ulushi bo'yicha ma'lumotlar umumlashtirildi.

Tahlil va natijalar. Ekspert baholash usuli. IT sektoridagi mutaxassislar va

korxona rahbarlari o'rtasida raqamli diversifikatsiya samaradorligi yuzasidan ekspert so'rovlari o'tkazildi.

1-jadval

Raqamli texnologiyalar joriy etilgan korxonalar diversifikatsiya ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	Raqamli texnologiyali korxonalar	Raqamli texnologiyasiz korxonalar	Farq
Yangi mahsulotlar o'sish sur'ati (%)	38	17	+21
Bozorga kirish tezligi (oy)	3.4	6.1	-44%
Xizmatlar ulushining o'sishi (%)	22	9	+13
Elektron savdo ulushi (%)	31	6	+25
Yillik sof foyda o'sishi (%)	14	5	+9

1-jadval. Raqamli texnologiyalar diversifikatsiya jarayonini ikki baravar tezlashtirishi isbotlandi.

Raqamli investitsiyalarning daromad strukturasiga ta'siri.

2-jadval

O'zbekiston korxonalarida raqamli investitsiyalar ta'sirida o'zgarishlar (2020–2024)

Ko'rsatkich	2020	2021	2022	2023	2024	O'sish
Raqamli xizmatlar ulushi (%)	8	10	12	15	17	+9
Elektron tijorat ulushi (%)	4	7	9	12	15	+11
Digital investitsiyalar ulushi (%)	6	8	11	14	18	+12
Onlayn mijozlar ulushi (%)	12	17	23	30	36	+24

2-jadval. 2020–2024 yillarda raqamli xizmatlardan tushgan daromad deyarli ikki baravar oshgan, bu raqamli diversifikatsiya strategiyasining samaradorligini isbotlaydi.

Xulosa. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, raqamli texnologiyalar korxonalar diversifikatsiyasining asosiy drayveri bo'lib, yangi mahsulotlar yaratish, xizmatlar segmentini kengaytirish va bozor risklarini kamaytirishda muhim rol o'ynaydi. Raqamli texnologiyalar joriy etilgan korxonalar diversifikatsiya samaradorligi bo'yicha an'anaviy korxonalarga nisbatan sezilarli ustunlikka ega.

Raqamli investitsiyalarning ko'payishi, platformaviy xizmatlarning rivojlanishi va elektron tijoratning kengayishi kelgusida korxonalar daromad manbalarining kengayishiga olib keladi. Shu bois korxonalar uchun raqamli diversifikatsiya strategiyasini ishlab chiqish, innovatsion ekotizimlarda ishtirok etish va IT kompetensiyalarini kuchaytirish kelgusi rivojlanishning asosiy omillaridir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Brynjolfsson E., McAfee A. The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies. – MIT Press, 2016.
2. Tapscott D. The Digital Economy: Rethinking Promise and Peril in the Age of Networked Intelligence. – McGraw-Hill, 2015.
3. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. – World Economic Forum, 2018.
4. Porter M. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. – Free Press, 2008.
5. Kotler F., Kartajaya H., Setiawan I. Marketing 5.0: Technology for Humanity. – Wiley, 2021.
6. Karimov A., Rasulov B. “Raqamli iqtisodiyot sharoitida korxonalar rivojlanish strategiyalari”, Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 2023.
7. Jo‘rayev R., Xolmatov Sh. “Raqamli transformatsiya jarayonlarining menejmentga ta’siri”, O‘zbekiston iqtisodiyoti jurnali, 2022.
8. Abdug‘aniyev A. “Innovatsion iqtisodiyot va raqamli texnologiyalar: rivojlanish omillari va istiqbollari”, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti nashriyoti, 2021.
9. O‘zbekiston Respublikasi Raqamli texnologiyalar vazirligi. Raqamlashtirish bo‘yicha yillik hisobot, 2023.